

NOUA REVISTĂ ROMÂNĂ

ABONAMENTUL :

În România un an 10 lei
„ „ sease luni 6 „
În toate țările uniunii postale un an 12 „
„ „ „ sease luni 7 „

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA

Bulevardul Ferdinand, 55. — București

POLITICA, LITERATURA, ȘTIINȚA ȘI ARTA

APARE ÎN FIECARE DUMINICĂ

DIRECTOR :

C. RĂDULESCU-MOTRU

PROFESOR LA UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI

UN NUMAR :

25 Bani

Se găsește cu numărul la principalele
librării și la depozitarii de ziare
din țară

Prețul anunțurilor pe ultima pagină
1/2 pagină : 10 lei.

No. 2.

DUMINICĂ 19 APRILIE 1909

Vol. 6.

SUMARUL :

NOUTĂȚI :

Viitorul congres esperantist.—*Algernon Charles Swinburne.*—*Misiunea lui Strat la Sigmaringen în lumina noilor documente.*—*Teatrul Național: Suzanne Després.*—*Din elita scriitoarelor noastre: Riria.*

CESTIUNI ACTUALE :

C. RĂDULESCU-MOTRU. *Politica din orientul Europei în judecata ideologilor.*

PSIHLOGIA :

N. ZAHARIA. *Nebunia lui Eminescu.*

LITERATURĂ :

ALGERNON C. SWINBURNE. *Balada din țara viselor.* — *La Despărțire.* (poeme).

OCTAVE MIRBEAU. *Moartea câinelui.*

PEDAGOGIA :

G. ASLAN. *Adolescență.*

NOTE ȘI DISCUȚIUNI :

VERAX. *Revista revistelor.*

GEORGE A. LEFTERIU. *Socialismul este științific?*

NOUTĂȚI

Viitorul congres esperantist.

În luna Iulie a. c. va avea loc în București, după cum ni se anunță, un congres internațional a celor ce cultivă limba esperanto. Cu această ocazie, *Noua Revistă Română* va publica o dare de seamă despre congres, dând și câteva traduceri literare în această limbă. Înainte însă, și după această dată, nu se vor face în revistă nici corespondențe, nici alte lucrări în limba esperanto. Am ținut să facem aceasta cunoscut, de oarece în ultimele zile ziarele noastre au avut o informațiune greșită în ceea ce privește locul ce am fi decizi să acordăm pe viitor limbii esperanto în publicațiunea noastră.

C. R. M.

* * *

Algernon Charles Swinburne.

La 10 Aprilie st. n. a murit la Londra, în vârstă de 72 ani Algernon Charles Swinburne, unul din cei mai mari poeți ai epocii victoriene a literaturii engleze. După moartea lui Alfred Tennyson toată lumea care știe ce e poezia îl recunoște ca cel mai de seamă poet al Angliei. Astă toamnă fusese vorba să i se atribue lui premiul Nobel pentru literatură ; dar Rudolf Eucken, filosoful dela Iena, fu mai norocos și de sigur că această supremă consacrare îl așteptă pe poetul englez anul acesta. Descendent din două familii foarte nobile, Swinburne și-a făcut studiile la Eton și la Oxford. Aci se împrietenește cu acel grup de esteticiani, poeți și pictori adunați în jurul ideilor lui John Ruskin, cunoscuți sub numele de școala *preraphaelită*, care a împreunat atât de armonios religia frumuseții cu cele mai înalte și mai nobile idealuri umanitare. Prietenia lui Swinburne cu Dante Gabriel Rossetti, Edward Burne Jones și William Morris a durat cât viața acestora și a lui. Din această extraordinară falangă astăzi numai poetul și decoratorul William Morris mai trăiește.

Swinburne face parte din seria marilor poeți englezi atât de mirat continuată în tot decursul secolului XIX. Cu drept cuvânt se spune că numai literatura engleză este cea care are o adevărată și profundă poezie lirică. Swinburne a pus până la perfecțiune arta muzicală a versului. Este poate cel mai mare mănuior de vers el literaturii engleze. Se pareă că după Shelley, Coleridge, Tennyson, nu mai eră mult de făcut nici ca muzică în poezie, nici ca varietate de metruri. Totuși Swinburne a putut să întreaacă pe cei mai mari maștri. Dar dacă forma lui este atât de îngrijit artistică, nu trebuie să credem că fondul păgubește întru ceva. Dela început, încă dela volumul cel dintâi, *Poems and Ballads*, Swinburne deși făcea parte dintre preraphaeliți, nu se mărginește în cadrul cam strâmt medievalist al inspirației acestora ; urmând pilda lui John Keats și a lui Shelley caută în păgânismul helen o inspirație mai profundă și mai puternică. Păgânismul din *Laus Veneris* și *Hymn to Proserpine*, unde puneă față în față bucuria vieții libere și armonioase a helenismului ațic cu tristețea îndurerată a creștinismului, au provocat un scandal general în hipocrita societate engleză. Aceste poeme, împreună cu împrejurarea că Swinburne refuzase să treacă examenele de doctor la Oxford numai pentrucă nu voise să țină o anume disertație cu subiect teologic, împreună cu independența și libertatea tuturor părerilor lui, au făcut ca el să fie detestat de cercurile oficiale. Acest r esuferit *cani* de care suferă spiritul englez a făcut ca la moartea lui Tennyson titlul de poet laureat să se acorde unui mediocru ca Austin în loc să se dea unui poet adevărat ca Swinburne.—Dar păgânismul lui Swinburne se vede și mai strălucit în tragedia în versuri *Atalanta*

in *Calydon*, unul din cele mai pure giuvaeruri ale literaturii engieze, atât de bogate în frumuseți neîntrecute.

După această capodoperă, poetul alternează volumele de versuri cu poemele dramatice, scrise nu în vederea reprezentării ci ca să dea o formă mai vie poeziei lui. Cităm printre volumele de versuri: *Songs before Sunrise*, *Songs of the Spring-tides*, *Songs of Two Nations*, iar printre tragedii: *Erechtheus*, *Tristram of Lyonesse*, trilogia: *Chastelard*, *Bothwell* și *Mary Stuart*, în care e redată viața nenorocitei regine a Scoției.

Ca toți prietenii lui prerafaeliții—e cunoscut republicanismul lui Dante Gabriel Rossetti, socialismul lui William Morris—Swinburne nu s'a închis în estetismul rafinat al școalei lor, ci a fost pătruns de un curent mai larg de umanitarism: toată viața a fost un democrat aprins. Din tinerețe se împrietenise cu refugiul politic italian Mazzini și toată viața a împreunat dragostea de democrație cu iubirea Italiei. Este ciudată această atracțiune a Italiei pentru toate spiritele mari ale Angliei, dela Byron încoace. Atâția și atâția, Keats, Shelley, Browning, au trăit și unii chiar au murit în Italia; este poate un fel de miragiu al soarelui și seninului exercitat asupra ceții și tristeții Nordului. Dar Swinburne nu iubea numai esteticește Italia, natura și arta ei; el iubea pe lângă acestea și sfortarea unui popor care se desrobise și-și deschidea larg căile viitorului. În *Songs of Two Nations* se desfășoară toată această dragoste. Păgânism, umanitarism, iubire de Italia: la acestea marele artist al versului mai adăugă un puternic sentiment panteist al naturii, manifestat în dragostea lui infinită de mare. Nici un poet nu a cântat mai frumos marea ca acest fiu de marinari.—Cu Swinburne pierе un mare artist și un om nobil.

C. A.

* * *

Misiunea lui Strat la Sigmaringen în lumina noilor documente.

Emile Ollivier, fostul ministru al Impăratului Napoleon III într'un articol publicat în *Revue des Deux-Monde*, 15 Aprilie a. c., asupra retragerii candidaturii prințului de Hohenzollern dela tronul Spaniei în 1870, arată importanța pe care a avut-o în acest moment istoric misiunea lui Strat la Sigmaringen.

Regele Prusiei nu putea să impună prinților de Sigmaringen renunțarea la tronul Spaniei, din momentul ce cu puțin înainte consimțise să accepte candidatura. De altă parte Franța amenința cu războiul, dacă nu se va retrage candidatura. Singura soluție, care mai rămăsese era ca însăși prințul Leopold, sau tatăl său Anton, să facă renunțarea, pe care apoi să o aprobe și Regele Prusiei. Dar la această soluție se opuneau interesele și până la un punct și onoarea angajată a prinților de Hohenzollern Sigmaringen. Din demonstrațiunile făcute de Franța rezultă însă că între 8—15 Iulie 1870, avea să aibă loc sau renunțarea, sau declararea războiului.

În aceste momente ajunse Strat la Sigmaringen. El reuși să convingă, mai întâi pe mama prințului Leopold (mama și a Regelui nostru Carol I al României), și în urmă și pe tatăl acestuia, ca să renunțe în numele fiului lor la tronul Spaniei. Nu după puține insistențe, Strat a trebuit să facă atent pe prințul Anton asupra nesiguranței pe care o prezenta un tron ocupat de un Hohenzollern în Spania. Leopold avea să lupte cu intrigile Alfonsiștilor și a Carliștilor ajutați negreșit de Franța, pe lângă că el avea să aibă în față și pe republicani. După argumentele acestea, continuă E. Ollivier,—«Strat atrase atenția prințului și asupra situațiunei pe care o avea în România «cellalt fiu al său, Carol, fiu pentru care el avea o deosebită «solicitudine; o conspirațiune se urzea în contra lui, și sirele «acestei revoluțiuni erau la Paris; depindea de Impăratul Fran- «corzilor să le taie sau le miște aceste sire; el le va tăia dacă»

«Leopold renunță, și le va pune în mișcare dacă Leopold se «încăpățânează. Eră oare prudent de a compromite un tron «sigur în schimbul unui tron problematic?»

În urma acestor argumente ale lui Strat, prințul Anton de Hohenzollern Sigmaringen renunță, în numele fiului său Leopold, la tronul Spaniei. Dacă Strat n'ar fi avut însă, ca supra argument, conspirațiunea pusă la cale de politicianii români în contra prințului Carol, poate că Anton de Hohenzollern n'ar fi cedat și pe tronul Spaniei ar fi astăzi tot un membru al familiei Regelui nostru.

* * *

Teatrul Național: Suzanne Desprès.

Arta artistului dramatic e bazată pe o contradicție—o contradicție însă care e numai aparentă: Pe de o parte se cere unui bun actor, ca el să dispară complect în rolul ce intrupeză, pe de alta pentru a fi un artist i se cere să aibă o personalitate bine pronunțată, căci nu se poate închipui un artist fără personalitate. Această contradicție este, cum am spus, doar aparentă și ea poate fi ușor împăcată prin chipul cum artistul dramatic își alege rolurile sale: Alegerea rolurilor trebuie în totdeauna să fie călăuzită de cerințele și limitele propriei individualități. Vastitatea și varietatea repertoriului teatral îngăduie fiecărui artist o alegere potrivită.

Ca toți artiștii mari, Suzanne Desprès, a înțeles instinctiv acest adevăr și toate rolurile ei ne revelează—prin deosebitele dar îndurabilele intruchipări ale personajilor ce joacă—personalitatea ei sufletească: o personalitate simpatică a unui suflet sincer și cinstit, revoltat împotriva răutății, ipocriziei și lașității omenești.

Fie că ni se înfățișează ca *Nora* care se revoltă contra ingraturii unui soț mic la suflet, ori ca *Elektra* care clocește de ură împotriva mamei nelegiuite care și-a ucis soțul pentru a petrece în orgii, ori ca *Germaine* din *Amoureuse*, desgustată de un soț egoist, ori ca *Jacqueline* din *Le Détour*, ca o femeie cinstită dar înșosită de morala burgheză, îngustă și ipocrită, pentru greșelile mamei sale,—ori în sfârșit ca bietul *Poil de Caiotte*, copilul inteligent, bun și dragostos, persecutat de o mamă răutăcioasă;—sub toate aceste deosebite travestiri ne apare sufletul artistei așa cum l-am descris mai sus.

Jocul Suzannei Desprès pe cât e de sincer pe atât e de puternic și de adevărat. Și e firesc să fie astfel când ea se regăsește în ceea ce joacă.

Cine cunoaște viața acestei mari artiste știe că ea s'a ridicat din treptele cele mai de jos ale societății. Tinerețea ei a fost amărată și dureroasă. Tatăl ei eră un om stricat iar mama o nenorocită a cărei existență eră o jale continuă din cauza felului de viață al soțului.

În acest mediu a crescut Suzanne. Inzestrată cu o inteligență vie și cu o simțire aleasă, ea a trebuit să îndure adesea multe mahniri.

Conștientă însă de curățenia și valoarea sufletului său, ea a luptat și a biruit. Aici stă secretul mării sale arte. E o artistă mare fiindcă e o artistă a adevărului, fiindcă arta ei nu are nimic artificial, nimic convențional. Accentele ei de revoltă, de cinste, de sinceritate, ne emoționează adânc și deșteaptă simpatia noastră estetică, fiindcă ele sunt ecoul unor stări sufletești trăite, sunt ecoul unui suflet care a fost și este drept, cinstit și sincer.

E. P.

A APARUT

THOMAS CARLYLE

de C. ANTONIADE doctor în filozofie

— Prețul lei 3 —

De vânzare la principalele librării.

Din elita scriitorilor noastre: RIRIA

Talentul poetei Riria a deșteptat dela primele sale manifestări, interesul și admirația unui cerc select de cititori; el s'ar fi impus încă mai mult, dacă în firea sa nu s'ar fi găsit atâta înrudire cu talentul lui Eminescu. O deosebire mai pronunțată de Eminescu ar fi făcut-o pe Riria și mai cunoscută și mai apreciată. Căci cititorul, luat în mulțime, — și acesta este acela care creează reputațiile, — are o psihologie simplistă. El grupează la un loc pe aceia cari se deosebesc totuși prin nuanțe profunde și intime, și este nedrept apoi față de acei pe cari el nu-i poate deosebi. Majoritatea cititorilor a văzut în Riria o continuatoare a lui Eminescu, și cu aceasta și-a falsificat înțelegerea pentru opera poetei. Este timpul ca judecata majorității să revină la o înțelegere mai justă.

În volumul *Cânturi și Poeme* (1902 — 1908), sunt versuri care vor rămâne în literatura română: unele prin măiestria formei, altele prin profunzimea gândirii. Acestea din urmă sunt cele mai numeroase. Riria, după părerea noastră, este o fire reflexivă, care se găsește în luptă cu sine însăși, pentru a da un vestmânt variatei sale gândiri.

Nepricepute's hainele *Ne-ademenit rămâne dorul*
Ce firea întregă 'mbracă; *De sila voei noastre,*
Nepricepute-s tainele *Cum ne-ademenit e norul*
Ce cugetul aplăcă. *De pânzele albăstre.*

El trage veșnic spre pământ
Din pătura senină;
Ce-i pasă de-i preface-un vânt
Cristalul lui în tină?

(pag. 116—117)

Asupra acestei lupte suntem făcuți atenți dela începutul volumului:

E cam greu ce simți în viață s'ocrotești în scurte rânduri
Și s'aduni în grabnici clipe chiar nemărginirea în gânduri;
Căci se 'nchide — adesea tute inima în cuib de scânduri....
Dar rămân, când totul trece ale ei sfinte bătăi,
Ce s'am scurs, pe-o cale tristă, delu dânsa, prin condei.

(pag. 7.)

Poezia, din care sunt luate ultimele versuri, ar trebui în întregime citată, căci în ea se resfrânge poate, mai mult decât în ori care alta, seriozitatea caracterului sufletesc al scriitoarei noastre.

Ce am fost, ne-o spune rândul de pe filele 'negrite;
Ce vom fi, ne-o spune gândul, prin simțirile jertfite.

«Gândul», care revine așa de des în textul versurilor, ne indică preocupățiunea de căpetenie a poetei. Riria este stăpânită de problemele chinuitoare ale filosofiei, ale sociologiei, și religiei. Imaginile poetice, cari se îngrămădesc adesea ori sub pana sa cu multă artă, nu izbutesc totuși să o distragă dela urmărirea unei argumentări începute.

O putimi neînfrânte! Nu irosiți simțirea
Ce'n slaba noastră fire e câmlărită 'n drumuri.

Căci omul are un suflet, iar nu 'noile ramuri.

(pag. 26.)

Plantele își refac experiența vieții prin înnoitele ramuri din fiecare primăvară, o nul este condamnat însă să aibă o logică neîndurată în toate actele sale;

Căci omul are un suflet, iar nu 'noile ramuri.

Și poeta consideră că în csența sa palirica este tocmai ispită care abate pe om dela firul logicei neîndurate.

Ce atrage omenirea cu gând și cu simțire?
E numai mărul mândrul ce nu ne este dat...
Nimic nu are farmec din mult bogala fire.
Decât ascunsă vrajă ce noi numim păcut.

Dar inima nu bate atunci când i se cere.
Și ochiul cercetează tot nepătrunse ceți...
De acciu 'n omenire rămâne o stinghere
Voința ne'ntregită a scurtei noastre vieți.

(pag. 27.)

În legătură cu fondul gândirii sale serioase trebuie pus și sentimentul patriotic care animă unele din poemele cuprinse în acest volum. O ilustrare fericită a acestei legături o găsim în poema dedicată lui Ștefan, și din care extragem următoarele frumoase versuri:

Ori cât de mare mi-ar fi dorul, putere mi-o dă gândul;
Desleagă vise viitorul când vremea le dă rândul....

S'u desrobit gândirea,

S'u înlărit pornirea.

Sub pașii tăi cei scumpi,

Și-am ridicat sus fruntea cu fulă între popoare,

Cum o făceai tu, Ștefan, cu drag odinioare,

Când tu rupeai năvodul cu care pescuiau

Și 'n tineretul țurei și'n birul ce sporiau.

Veni-va poate o vreme când n'or mai fi răzoare

Și între acei de-o limbă zdrobite-ori ce zăvoare;

Și sub un steag și-o voe, iubitele stăpân,

Or stă toți cei ce poartă simțire de Român.

(pag. 144)

Gândirea serioasă însă, care luptă, și adesea reușește, să fie turnată în vers artistic, nu sărăcește lira poetei noastre de coardele gingășiei și a celui mai curat sentimentalism. În *Sub streșină* (pag. 104); în *Hai* (pag. 68); în *Mă lasă* (pag. 75); etc. avem o nouă față a talentului de care se bucură Riria. Cităm, din categoria acestor poezii, pe aceea care poartă titlu. «Maestrului», un mărgăritar de delicateță sentimentală.

Iubita gândurilor tale

E drept, Maestre, că eu sânt;

Și cât de mândră sânt de-aceasta,

Cu să o spun nu am curânt.

De nu-mi eșiai în acest trai

Măcar așa târziu în cale,

Aș fi simțit, dar n'aș fi spus

Atâta dor, atâta jale.

Eu m'am deprins atât de bine

Cu toate gândurile tale.

Că timpurile par sărite

Cum îndărăpt în a lor cale.

Iar când tu stai la sfat cu mine

Și îmi vorbești așa frumos,

Eu uit că zincle-și din caer

Așa de multe zile-au tors;

Căci farmecul grăirei tale

Spre linerețe te-au întors.

(pag. 106)

**

CESTIUNI ACTUALE

POLITICA DIN ORIENTUL EUROPEI ÎN JUDECATA IDEOLOGILOR

În politică, este adese ori mai interesant să știi aprecierile subiective pe care le fac ideologii, cari asistă la desfășurarea evenimentelor, decât istorisirea obiectivă pe care o fac acei ce au determinat evenimentele însăși; pentru motivul că, în aprecierile subiective se resfrânge o mai mare bogăție de suflet omenesc decât în istorisirea obiectivă. În totdeauna aceea ce a fost sau aceea ce este, este mai rece și mai sarbăd, decât aceea ce ar fi putut să fie, sau aceea ce ar mai putea de aci înainte să fie.

Ultimele evenimente petrecute în Orientul Europei sunt încă proaspete în mintea noastră; în parte, ne găsim în cursul lor. Rolul pe care l'a avut, în aceste evenimente, fiecare putere europeană s'a tradus în fapte concrete pe care le-am putut vedea și judeca; aceasta este istoria obiectivă, rece și sarbădă. Care ar fi putut însă să fie rolul ideal al fiecărei puteri, și apoi, care ar mai putea să fie rolul ideal, pe care să-l aibă fiecare putere, dacă fiecare ar ține socoteală de atâtea și atâtea interese... aceasta este mai interesant, fiindcă este mai aproape de bătăile sufletului nostru; dar așa ceva nu găsim decât în aprecierile subiective, pe care le exprimă ideologii.

Am pe biroul meu trei reviste scrise în trei diferite centre europene, și în care, prin urmare, se resfrâng trei subiectivități deosebite. Ce interesant este să urmărești travestirea acestui «ce ar trebui să fie» în suflete atât de distanțiate! În *Revue des Deux Mondes* dela 15 Aprilie, d. Anatole Leroy-Beaulieu, cunoscutul publicist francez, dă sfaturi cum trebuie să-și îndrepte Franța politica sa în Orientul Europei; în *Das neue Europa*, tot pe luna Aprilie, redactorul acestei reviste, înființată chiar dela această dată, dă la rândul său sfaturi Austro-Ungariei; și, în sfârșit, în *Viața Românească*, pe Martie, (apărută în Aprilie), d. I. G. Duca face o recapitulare generală de cum ar trebui să procedă marile puteri europene în viitor. Câte și trei acești scriitori, au negreșit, aceiași logică, după care raționează; dar ce poate face logica lor în contra sentimentelor și aspirațiunilor în mijlocul cărora ei se găsesc! Fiecare își servește neamul cum poate mai bine, prin mijlocirea logicei tocmai...

Pentru scriitorul francez, popoarele din Orientul Europei, începând cu Ungaria, n'ar avea ceva mai bun de făcut decât să apeleze la cultura și mai ales la limba franceză, pentru a se întări pe ele și pentru a se apăra, în acelaș timp, în contra influenței *pangermanismului* și a *panslavismului*. Franța, fiind depărtată, nu poate fi întru nimic periculoasă pentru independența la care tind aceste popoare; cultura franceză va servi numai ca un instrument de liberațiune și progres. Popoarele din Orientul Europei au și acum o mare dragoste pentru l. franceză; această limbă se vorbește foarte mult în București, în Constantinopole, în Atena, în

Sofia și chiar în Belgrad. Pe viitor, zice A. Leroy-Beaulieu, ea trebuie însă să fie cultivată, în adins, nu numai de dragoste, fiindcă ea este instrumentul necesar, care va avea să ridice cultura națională a acestor popoare, ferindu-le tot de o dată și de invaziunea culturii germane, care devine din ce în ce mai amenințătoare... Din aceste considerațiuni decurge pentru scriitorul francez interesul reciproc care leagă Franța de Orientul Europei. Franța are nevoie de un teren de expansiune pentru cultura sa, iar Orientul Europei de un instrument de liberațiune; și pentru o parte și pentru alta rolul Franței în Orient nu poate fi decât spre bine.

Articolul lui Anatole Leroy-Beaulieu este foarte eloquent; pentru a fi și convingător, sau mai bine zis pentru a fi și realizabil, el ar trebui să ne aducă dovada unui singur fapt, și anume, că la popoarele din Orientul Europei cultura franceză va continua să se bucure de un *prestigiu* superior culturii germane. Această dovadă, negreșit, Leroy-Beaulieu nu o poate aduce, fiindcă ea nu stă în puterea lui; ceva mai mult, dacă această dovadă ar fi putut-o el aduce, n'ar mai fi fost nevoie de toată elocința pusă în articol. Popoarele tinere primesc influența culturii aceleia, care se impune prin *prestigiul* ei, iar nu pe a aceleia, pe care și-o aleg dânsese după voie... Articolul lui Anatole Leroy-Beaulieu, pentru omul care judecă logic, nu are decât o semnificație: Franța nu-și mai poate menține rolul pe care l'a avut până acum în Europa, și pentru aceea ea încearcă a deșteptă bănuiala popoarelor din Orientul Europei în contra Germaniei.

Cu totul alt ton găsim la redactorul dela *Das neue Europa*. Până acum, zice aceasta, Austro-Ungaria a avut numai o politică negativă; de acum înainte însă. Austro-Ungaria va trebui să intre pe calea politicii active. Dar cum va putea această monarhie, care este minată de cearta între deosebitele naționalități să intre vre-o dată pe calea politicii active? Prin aceea că va găsi un alt punct de convergență pentru politica sa, răspunde cu încredere redactorul revistei *das neue Europa*. Politica și interesele dinastiei trebuiesc să se «împreune și trebuiesc să formeze un punct central din care apoi să pornească razele care să învioreze viața tuturor popoarelor, care se găsesc în monarhie...» «Această tendință trebuie să îmbrace însă o formă modernă. Acolo unde lupta de rasă nu poate fi domoilită, trebuiesc chemate în ajutor *interesele economice comune*. Obiceiurile și tradițiile fie cărui popor să fie tolerate. *Este fără înțeles, ca să vrei să împui cu forța acea ce unii numesc cultură, și aceea ce pentru diferitele populațiuni este adesea o sarcină; această impunere are de rezultat mai curând să ne instrăineze pe oameni de cât să-i civilizeze.*»

Aceste cuvinte scrise într-o revistă care apare în Budapesta, prin urmare, în locul unde se practică cu îndârjire cultura cu de-a sila, sunt de natură să ne surprindă și încă plăcut! Numai dacă părerile redactorului, păreri care sunt, să nu uităm, despre aceea ce ar trebui să fie, s'ar adevări vre-o dată. Connaționalii noștri din monarhia vecină, ar salută cu bucurie inaugurarea acestei noi formule în politica activă a Austro-Ungariei! Ar fi mulțumită atunci și Franța, fiindcă terenul

cultural ar rămâne de aci înainte un teren abandonat de politică. ...

Scriitorul român dela *Viața românească* vede lucrurile încă și mai în roz. Dacă francezul ne-a oferit un instrument prin mijlocul căruia să ne apărăm în contra influenței germane, iar redactorul din Budapesta ne-a făcut să sperăm într-o formulă nouă a politicii pe care va avea-o în viitor monarhia vecină, d. I. G. Duca ne aduce ceva mai mult: dânsul ne asigură că o politică de cucerire și provocare, — singura politică ce ne-ar putea face nouă vre-o dată un rău,—a devenit de aci înainte incompatibilă cu aspirațiunile și cu interesele lumii moderne.

«Aceasta este un adevăr, adaugă însă scriitorul român, de care nu s'au pătruns nici Austria, nici Rusia, nici Germania, și acțiunea, pe care aceste puteri au desfășurat-o în criza orientală, poartă pecetea acestei nepătrunderi». Păcat, căci aceste trei puteri ocupă cea mai mare parte din întinderea Europei, pe lângă că ele sunt tocmai acelea care ne interesează pe noi mai direct. Dar în tot cazul, este o bună consolare să știi, că o politică de cucerire și de provocare, singura care ne poate atinge, este o politică incompatibilă cu aspirațiunile și interesele lumii moderne...

D. I. G. Duca, în articolul în chestiune, ne documentează absurditatea politicii celor trei puteri amintite.

Austria și-a închipuit că mai poate juca un rol precumpănitor în Balcani, «Rusia de asemenea, voinde să se facă apărătoarea Slăvilor din Balcani, a uitat că situația de azi nu mai este cea din trecut». În sfârșit în ceea ce privește Germania: «Noi vedem ce a pierdut Germania de pe urma crizei orientale, dar nu putem zări măcar umbra vreunui câștig. Iată de ce ar fi făcut mult mai bine Germania, dacă n'ar fi lăsat rolul de împăciuitoare în chestia balcanică numai în sarcina Franței și a Angliei, care au îndeplinit, de altminteri, acest rol cu prisosință».

Este trist, în adevăr, că aceste trei mai puteri și cu deosebire diplomații lor, n'au văzut în cotro merge timpul nostru. «Ori de 20 și mai bine de ani, de la Bismark încoace, se poate spune că singurele succese diplomatice, pe care istoria contemporană le-a înregistrat au fost cuceriri asupra spiritul vremii. Diplomații cei mai mari au fost acei cari, înțelegând mai bine tendințele pacifice ale timpurilor moderne, au părăsit mai hotărît vechea diplomație și s'au convertit cu mai mult entuziasm politicii pacifice și soluțiunilor de armonie internațională».

Un asemenea cald optimism în ale politicii pare că te înviorează, mai ales când te știi supusul unei mici puteri din concertul european, și de aceea nu putem fi de cât recunoscători scriitorului român care-l propagă cu atâta talent. De s'ar raliă numai odată și cele trei mari puteri europene la idea politicii pacifice și la soluțiunile de armonie internațională!

Față de aprecierile acestea subiective cât de rece și prozaică este realitatea. În făurirea planurilor de «cum ar trebui să fie politica în viitor» scriitorii noștri au mers *crescendo*: din bine în spre mai bine. N'aveam oare dreptate că zic, la început, că idealul este mai aproape de bătăile sufletului nostru?

C. RĂDULESCU MOTRU

PSIHOLOGIE

NEBUNIA LUI EMINESCU

Nullum ingenium magnum sine mixtura demetiae fuit.

Seneca.

Cu mult înainte ca *Heine* să se fi îmbolnăvit de grozava boală a măduvei spinării care, până la desnodământul fatal, l-a ținut un îndelungat șir de ani pironit pe patul de suferință, — un doctor a prevăzut acest dureros sfârșit al nenorocitului poet german. Această prevedere a sa a fost întemeiată pe unele înclinări ce le-a observat în viața sensualului literat.

Tot astfel domnii *Caragiale* și *Maiorescu*, cari au avut ocazie să cunoască de timpuriu pe Eminescu, au bănuțit tragicul sfârșit al pesimistului poet.

Firea unui om este hotărîtă în mare parte, chiar din momentul în care a fost conceput în pânteccele mamei.

Dovada cea mai convingătoare despre acest adevăr o avem în faptul, că deși mai mulți oameni s'ar află în aceleași împrejurări, totuși nu reacționează toți în acelaș fel. Fie care dintre dânsii are felul său propriu de a reacționa, potrivit cu firea lui.

Cei mai mulți atribue nebunia lui Eminescu, împrejurărilor externe în care s'a găsit nenorocitul poet. Aceasta este o greșală. — Eminescu a fost predestinat la nebunie, căci s'a născut predispus la această grozavă boală. Ceeace se poate atribui întru câțva împrejurărilor este faptul, că i s'a ivit prea de timpuriu.

Cazul lui Eminescu poate servi ca exemplu care să întărească și mai mult teoria lui *Moreau (de Tours)*,¹⁾ sistematizată mai în urmă de către *Lombroso*,²⁾ că geniul este o *nevroză* sau că oamenii de geniu sunt niște *degenerați superiori*.

Mulți, în special aceia cari nu și-au dat osteneala să-l citească ori l-au citit și nu l-au înțeles, învinuesc pe celebrul doctor italian, că a asimilat pe oamenii de geniu cu nebunii, — fapt absolut fals.

Doctorul *Ch. Richet*, în prefața sa la cartea lui *Lombroso*, relevază această nedreaptă acuzare și pune chestiunea pe adevăratul ei teren.

«Afirmând că geniul, ca și nebunia, este una dintre formele degenerescenței mintale, nici odată *Lombroso* nu s'a gândit să asemuiască pe omul de geniu cu alienatul. Aceasta ar fi tot una, cum a spune că focul și apa sunt identice. *Nebunii și oamenii de geniu sunt în afară de omenirea obișnuită, dar unii sunt mai pre jos de simplii muritori, iar alții mai pre sus*. Asta nu e tocmai acelaș lucru. De bună seamă că nu în casele de nebuni se va găsi un Leibnitz sau un Voltaire și nenorociții cari năpădesc ospiciile unde sunt închiși, cu ineptele lor producțiuni, fructe ale nebunii, nu vor fi nici Shakespeari nici Victori Hugo. Nici odată d. *Lombroso* n'a pretins să pună pe acelaș plan pe omul de geniu cu cel nebun. El este nevino-

1) Psychologie morbide.

2) L'homme de génie.

vat de această prostie colosală, și cu drept cuvânt se irită în potrivea acelora cari îi atribuesc această ridicolă asemuire.

«Opinia sa este cu totul deosebită și trebuie să o spunem, este întemeiată pe fapte pozitive, și anume că, pe de o parte, *marele și puternicul geniu al inventatorilor, al descoperitorilor, al semănătorilor de idei și al creatorilor nu corespunde cu o sănătate intelectuală desăvârșită*; iar pe de alta că *în formele inteligenței ce se observă la alienați, se întâlnesc unele însușiri psihologice, comune nebunilor și oamenilor de geniu*»¹⁾

De atunci și până acum, neîntreruptele cercetări făcute atât de școala lui Lombroso, cât și de el în însuș²⁾ n'au făcut decât să confirme din ce în ce mai mult părerile sale.

Adevărul e că anchetele asupra oamenilor mari sunt foarte anevoe de făcut. Căci, pe de o parte trebuie să discerni partea anecdotică de cea reală din viața lor; iar pe de alta, ești expus să nu poți avea toate informațiile trebuincioase, să nu poți constată toate anomaliiile, pe cari mulți dintre dâșii au tot interesul să le ascundă. Și atunci se întâmplă ca adversarii teoriei să-ți obiecteze: iată, cutare om de geniu a fost normal; deci, teoria d-tale, e falsă.

Neapărat că cu asemenea oameni nu se poate discuta, căci ei fac greșala *de a socoti ca știut ceea ce nu s'a putut ști*.

Îmi amintesc despre un talentat scriitor dela noi, mort din nenorocire prea de timpuriu, pe care prietini lui îl socoteau ca exemplu de sobrietate. Și tocmai în urmă s'a aflat că dâșul se alcooliză pe sub ascuns la el acasă, în fiecare seară.

I

Din câte se știu despre viața lui Eminescu, se poate stabili că el a fost un *nevrozat*. Din nenorocire acest termen este cam vag. Tipul ideal de om normal, este cel a cărui inteligență, simțire și voință sunt într-o dreaptă cumpănire. În realitate însă este greu de găsit un asemenea om. Una sau două din aceste trei facultăți trebuie să predominare.

Când însă dezechilibrul între dâșele este prea mare, atunci avem a face cu un om anormal.

Am spus mai nainte că nevroza lui Eminescu poate servi ca o confirmare a părerilor lui Lombroso despre genii, pe cari *Magnon* îi mai numește și «degenerați superiori», spre a-i deosebi de cei inferiori, debili, imbecili, nebuni și idiști,—ale căror facultăți sufletești nu numai că sunt cu totul dezechilibrate, dar sunt foarte scăzute și unele, dacă nu toate, chiar anihilate.

Că geniul lui Eminescu nu era asociat cu o sănătate intelectuală desăvârșită,—aceasta este în afară de orice discuție.

Sunt oameni — de bună seamă, cei mai normali — a căror viață se scurge cu aceeași regularitate cu care curge apa dintr'o fântână. Nu dintre dâșii a făcut parte Eminescu. Dâșul a fost un *inadaptabil*. Aceasta a dovedit-o chiar dela vârsta de 8 ani. Apucăturile sale nu se potriveau cu acele ale copiilor de vârsta lui. «Pe când băcatul Mihai era în clasa II-a primară, a fugit din Cernăuți și s'a dus pe jos până la Ipătești, cale de *120 chilometri*, lucru care a pus pe gânduri pe părinții lui»¹⁾.

«Ni s'a afirmat că o rudă de aproape a poetului istorisează că nu numai odată s'a întâmplat, ca într'o bună zi să se pomenească părinții că Mihai dispărea din senin și tocmai peste câteva zile în urmă le era adus de oameni, cari spuneau cum l-au găsit rătăcind la distanțe mari și în locuri neobișnuite, zdrobit de oboseală, cu hainele și ghețele rupte, prăpădite fără să fie în stare să-și dea seama de cum se află acolo și nici de ce rost are acolo, ori de modul cum ajunsese acolo, nimic»²⁾.

Din această ultimă destăinuire ar reeși că *Eminescu* suferă de *automatism ambulatoriu* care, după cum se știe, este caracterizat prin starea de inconștiență a bolnavului în timpul accesului de mers. Inșă cum nu avem probe îndestulătoare pentru aceasta, nu ne putem pronunța categoric.

Un lucru este sigur, că Eminescu nu a fost dintre aceia care să urmeze calea bătătorită de către alții.

În anul 1864 — adică la vârsta de 15 ani — el a fost trimis în Ardeal. «După un timp aproape de vre-o trei ani, tatăl lui Eminescu se pomenește că gropul cu bani ce-i trimetea lunar, se întoarce înapoi, fiindcă fiul său nu mai era în școală. Mihai intrase ca în pământ.

«După vre-o doi ani și jumătate Mihai fu găsit ca sufler în trupa răposatului Pascaly, care pe atunci se găsea în Botoșani. Mihai mai fusese sufler și în trupa artistului Carageale»³⁾.

Depe împrejurările în care Eminescu a fost angajat sufler găsim amănunte în *Eminescu intim* de *D. Teleor* și în articolul lui *Caragiale*, în *Nirvana*.

D. Teleor spune că, după mărturisirea unui frate al d-lui profesor universitar *Găvănescu*, Eminescu se află prin anul 1866-67 ca hamal la Giurgiu în port. «Sta cu răzătoarea de fier în mână și rădea bănișile pline — după cum se obișnuiește la încărcarea de produse... Și m'am uitat la el. Ți-era mai mare mila. În picioare avea numai niște pantaloni de dril albaștrii, iar pe corp un sacou scurt de materie ordinară. Nici cămașă, nici ciorapi, nimic... Acest hamal care știa carte, nu era altul decât Mihail Eminescu... Ioșgu Caragiale l-a tocmnit sufler. Era băiat foarte deștept Eminescu, poate mai deștept decât trebuia. După ce am terminat seria de reprezentații în Giurgiu, am plecat la București, unde Eminescu a fost angajat

1) Ch. Richet, prefață la *L'homme de génie*. Paris 1889 Alean. pag. V—VII.

2) Lombroso, — *Genio e Degenerazione*. Milano-Palermo. 1898, Sandron. Lombroso, — *La felicità nei pazzi e nei genii*. (In *Nouva Antologia*. 16 Sept. 1908).

1) *Memoriu asupra lui Eminescu*, (în *M. Eminescu*, — *Diverse*. Iași. Saraga, pag. 124).

2) Dr. A. Șunda. — *Nevroza lui Eminescu*. Buc. 1905. Tip. „Eminescu“, pag. 10.

3) *Eminescu*. — *Diverse*. pag. 125.

sufler la Teatrul Național și a început a scrie poezii¹⁾.

Imprejurările în care Eminescu a fost angajat ca sufler, așa cum un actor le-a spus lui Caragiale, se deosebesc într-o măsură de cele povestite mai sus. Iată în adevăr, ce spune Caragiale:

«Sunt peste 20 de ani de atunci.

«Locuiam într-o casă unde trăsesese în gazdă un actor, vara director de teatru în provincie».

»Văzându-mă că citeam într-una, actorul îmi zise cu un fel de mândrie:

«Îți place să te ocupi cu literatura... Am și eu un băiat în trupă care citește mult, este foarte învățat, știe nemțește și are mare talent: face poezii, ne-a făcut câteva cuplete minunate. Eu crez că ți-ar face plăcere să-l cunoști».

«Și îmi povesti cum găsisese într'un hotel din Giurgiu pe acel băiat — care slujea în curte și la grajd — culcat în fân și citind în gura mare pe Schiller.

«În ieslele grajdului, la o parte, era un geaman-tan—biblioteca băiatului—plin cu cărți nemțești.

«Băiatul era foarte blând, de treabă, nu avea nici un viciu. Era străin de departe, dar nu vrea să spună de unde. Se vede bine a fi copil de oameni, ajuns aci din cine știe ce împrejurare.

Actorul îi propuse să-l ia sufler cu 7 galbeni pe lună, și băiatul primi cu bucurie. Iși luase biblioteca și asum se află la București»²⁾ Acesta era Eminescu.

Ori și care dintre aceste două versiuni ar fi cea adevărată,—se vede că Eminescu nu era un om ca toată lumea. După cum se știe, dânsul era de familie bună și cu avere. Ca să schimbi o așa condiție socială cu aceea de hamal sau rânđaș la grajd—trebuie ca în tine să fie ceva anormal.

Ca dovadă de inadaptabilitate se poate socoti și *timiditatea* lui Eminescu. Căci, ce altceva este un om un om timid, decât acela care se adaptează cu greutate sau nu se poate adapta de loc la noi împrejurări externe.

Inadaptabilitatea este socotită de către celebrul psihiatru *Pierre Janet*, ca simptomul cel mai caracteristic al nevrozei.

Orcă organ — spune dânsul — îndeplinește două feluri de funcțiuni: unele inferioare și altele superioare. Și se întâmplă ca sau unele sau altele să fie bolnave. De exemplu, se poate întâmplă ca un bolnav să nu poată merge, fiindcă i s'a rupt peroneul sau nu se poate nutri, fiindcă are un abces al pilorului. În acest caz este lezată partea veche și simplă a funcțiunii și leziunea se află pe un organ anumit. Dar se poate ca boala să atingă părțile superioare ale funcțiunii, pe acelea care sunt încă în formație, în organizație: sunt indivizi cari nu pot umbla, deși picioarele și chiar măduva spinării lor sunt intacte, sau cari nu se nutresc cu toate că stomacul lor și toate organele inferioare ale alimentației pot să funcționeze în perfecție. Unii bolnavi nu pierd decât această parte inferioară a funcțiunii alimentare, care consistă în a mânca în societate, în împrejurări noi și complexe, în a mânca dându-ți seama

de ceea ce faci... *Nevrozele constau în boala acestei părți superioare a funcțiunilor, în lipsa puterii de adaptare la împrejurările prezente*³⁾.

Eminescu toată viața sa a fost un inadaptabil și o fire nedisciplinată. În aceasta esplicarea unei mari părți din neajunsurile vieții sale. Căci două sunt condițiunile de căpetenie ale unei vieți mai liniștite și anume: *puțința de adaptare la mediu* și aceea *de a te înfrâna* cumpătarea. Sau, este cunoscut de toți că numai cumpătat nu a fost Eminescu...

«De altminteră și în vremea în care spiritul său eră în vigoare, felul traiului său făcuse pe amicii săi să se teamă de rezultatul final. Viața lui eră neregulată; adesea se hrănia numai cu narcotice și excitante; abuz de tutun și cafea, nopți petrecute în cetire și scriere, zile întregi petrecute fără mâncare, și apoi de odată la vreme neobișnuită, după miezul nopții; mâncare și băutură fără alegere și fără măsură: așa eră viața lui Eminescu.»⁴⁾

După cum se știe, degenerescența și nevroza sunt adesea caracterizate prin înclinări la unele vicii. Eminescu eră *alcoolic*. Doctorul *Zosin*, într'un interesant articol asupra nebunii lui Eminescu,⁵⁾ spune între altele că dacă Eminescu n'ar fi fost alcoolic și sifilitic, poate că ar fi rămas un om bizar toată viața, fără ca să mai înnebunească. Adevărul e că sifilisul este datorit întâmplării; cât despre alcoolism, el a fost mai mult ceva fatal.

Mulți, între cari și d-na *Cornelia Emilian*⁶⁾, susțin că Eminescu a înebunit fiindcă a dus viață dezordonată, pe câtă vreme este tocmai contrariul. D. T. *Maioreșcu* a formulat acest adevăr, cum nu se poate mai bine. «Nu această viață — spune dânsul — i-a cauzat nebunia, ci germenle de nebunie înăscut i-a cauzat această viață.»⁷⁾

Se poate ca un om să fie preadispus la nebunii, dar epoca în care ea se va manifesta atârână în mare parte și de împrejurările în care s'a găsit. Și noi credem că pe lângă alcoolism și sifilis, ceea ce a mai grăbit izbucnirea timpurie a boalei lui Eminescu au fost supărările, adică *durerea morală*. De obicei această din urmă are o influență covârșitoare în producerea multor boale organice, și mai cu seamă în cele mintale.

Cauzele de căpetenie ale supărărilor lui Eminescu nu trebuiesc căutate atât în afară cât mai ales în propria lui fire. Cu un temperament ca al său eră greu să aibă altă soartă, de cât aceea pe care a avut-o.

În firea lui se observau contrastele cele mai ciudate. Din punctul de vedere al *afectivității*, dânsul eră cu totul departe de a fi normal.

O caracteristică, într-aletele, a unei simțiri bolnăvicioase este trecerea *nemotivată* dela o stare afectivă la alta opusă ei.

Iar altă caracteristică este felul cum individul este impresionat și reacționează la împrejurările de din afară. O emoțiune patologică se deosebește de una normală

1) D. Teleor, *Eminescu intim*. Buc. 1904. Luis. pag. 5—8.

2) Caragiale, *In Nirvana* (Eminescu. — *Dive.se.* pag. III).

1) Pierre Janet, *Les Nevroses*. Paris. 1909. Flammarion pag. 386—7

2) Maioreșcu (T), *critice*, III p. 116. Buc. 1908 „Minerva“.

3) *Nebunia lui Eminescu* (în revista „Spitalul“. 1903 No. 11 p. 426.

4) H. și M. Eminescu, — *Scrisori*. Iași Șaraga.

5) Maioreșcu, *critice*, III p. 116.

prin următoarele trei puncte esențiale: 1) Fenomenele fiziologice care o însoțesc sunt prea întinse 2) Se produce fără o cauză determinantă îndestulătoare; Efectele ei se prelungesc într'un timp prea îndelungat. 3)

În rezumat, se poate spune că emoția patologică este caracterizată prin disproporția între intensitatea ei și cauza care a produs-o; adică, deși cauza este relativ mică, emoția este prea intensă.

Socotită din toate aceste puncte de vedere, simțirea lui Eminescu eră bolnăvicioasă. «Așa l-am cunoscut [pe Eminescu] atuncea, așa a rămas până în cele din urmă momente bune: vesel și trist; comunicativ și uruz; blând și aspru; mulțumindu-se cu nimica și nemulțumit totdeauna de toate; aci de o abținere de pustnic, aci apoi lacom de plăcerile vieții; fugind de oameni și căutându-i; nepăsător ca un bătrân stoic și iritabil ca o fată mare.—Ciudată amestecătură!—fericită pentru artist, nenorocită pentru om!»

«Avea un temperament de o *excesivă neegalitate*, și când o pasiune îl apucă, eră o tortură nepomenită. Am fost de multe ori confidentul lui.

«Cu desăvârșire lipsit de manierele comune, succesul îi scăpă foarte adesea. Atunci eră o sbuciumare teribilă, o încordare a simțirii, un acces de gelozie, cari lășau să se întrevadă destul de clar felul cum acest om trebuia să sfârșească

Când ostenea bine de acel cutremur, se închidea în odaia lui, dormea dus și peste două trei zile se arăta iar liniștit ca «Luceafărul lui nemuritor și rece».

«Acum începea cu verva lui strălucită să-mi predice *budismul*, și să-mi cânte *Nirvana*, ținta supremă a lui Buda-Sakiamuni.

«O așa încordare, un așa acces a avut în ultimele momente bune: acela a fost semnalul sfârșitului. După cutremur, el nu s'a mai închis în odaie să se culce și să facă ce făcea mai nainte Luceafărul. A pornit înainte, tot înainte, până ce a căzut sub loviturile vrăjmașului pe care-l purtă în sânu-i încă din sânul maicei sale. Copil al unei rase nobile și bătrâne; în el se petrecea lupta decisivă între flacăra celei mai înalte vieți și germeul distrugerii finale a rasei-geniu cu nebunia.

În ceea ce privește *inteligenta* propriu zisă, nu avem date îndestulătoare asupra anomaliilor ei. Ceva mai mult un fost prieten al lui din copilărie ne-a spus că Eminescu era de o nemăsurată limpezime de judecată în convorbiri și discuții. Însă de obicei, era tăcut; dar îndată ce se alcooliza, devenea de o vervă fermeătoare. Aceasta făcea pe unii dintre prietenii lui—nu cei cum se cade, bine înțeles—să-l îndemne la băutură, pentru ca mai în urmă să se bucure de farmecul convorbirii lui.

Poate că ar trebui să socotim ca indiciu de anormalitate unele părți obscure din poeziile lui. Asupra acestora însă nu vom mai insista de oare ce au fost deja relevate de către alții 2).

Din citirea *Confesiunilor* lui J. J. Rousseau, doc-

torul *Moebius* a observat că acest celebru literat suferea de mania persecuției.

Tot astfel sfârșitul *Scrisoarei IV* poate fi socotit ca un indiciu convingător că anormal se petrecea în mentalitatea lui Eminescu, cu ani înainte de manifestarea sgomotoasă a nebunii genialului poet.

Da... visam și eu odată pe acea ce m'ar iubi

N'o mai caut... Ce să caut? E acelaș cântec vechi,
Setea liniștii eterne, care 'mi sună în urechi;
Dar organele's sfărmate și'n strigări iregulare
Vechiul cântec mai pătrunde cum în nopți isvorul sare.
P'ici pe colo mai străbate câte o rază mai curată
Dintr'un *Carmen saeculare* ce-l visai și eu odată;
Astfel șueră și strigă, scapără și rupt răsună,
Se împing tumultuase și selbatece pe strună,
Și în gându-mi trece vântul, capul arde pustii,
Aspru, rece sună cântul cel etern neisprăvit...

Unde's șirurile clare din viața-mi să le spun...

Ah! organele's sfărmate și maestrul e nebun! 1)

II

Sunt câțiva ani de atunci. În seara unei călduroase zile de Iulie mă întâlnesc cu un prieten, a cărui viață fusese o înlănțuire întreagă de nenorociri provenite mai toate din cauza mizeriei. Și spre marca mea surprindere, deși starea lui materială nu i se îmbunătățise întru nimic, observ că este de o veselie exuberantă, că începe să-mi debiteze fel de fel de planuri, unele mai absurde decât altele și să-mi spue: N'ai idee cât de fericit mă simt. Am senzația că sbor, că mă ridic din ce în ce sus, tot mai sus, și că planez deasupra tuturor. Atunci am băgat de seamă că dânsul își pierduse mintea. Mai nainte ca el să-și dea obștescul sfârșit, par'că natură ar fi avut grije să-l înbolnăvească de pe una dintre acele nebunii, care îi dau iluzia fericirii: de paralizie generală.

Se știe că, în mai toate cazurile de paralizie generală, un simptom caracteristic al acestei grozave boale este starea de *euforie* în care se simte bolnavul. Și, printr'o ironie a sorții, cu cât ruina lui înaintează, cu atât se simte mai fericit, până când în cele din urmă *se animizează* cu totul și ajunge chiar cu mult mai prejos de animal.

Eminescu n'a avut măcar nici acest noroc, ca nebunia lui să fie dintre acelea, care să-i producă această iluzie de fericire și să-l înstrăineze complet de trista realitate.

«La 28 Iunie 10 Iulie 1883, ora 5 dimineața, d. T. *Maiorescu* primește un bilet dela d-na Catinca Slavici născută Szöke, la care locuia Eminescu, în următorul coprin: »D-l Eminescu a înebunit. Vă rog faceți ceva să mă scap de el, că e foarte rău».

«Eminescu» înșiră vorbe fără înțeles, silindu-se a le grupă în pentametre și hexametre și făcându-le să rimeze. Nu pare a cunoaște pe prietenii ce-l vizitează. Reușind a-l liniști puțin prin mângâeri prietenești și întrebându-l dacă e supărat pe prietenii săi, *dânsul răspunde că nu*. Spunându-i că în curând se va însănătoși, *dânsul răspunde cu durere că boala asta*

1) Féré (Ch.),—*Pathologie des émotions* pag. 223.

1) Caragiale *In Nirvana*.

2) Anghel Demetrescu, *Mihail Eminescu*, (În Lit. și Artă română 1903) G. Panu, *Anintiri dela „Junimea” din Iași* Buc. 1908 „Adevărul”.

1) M. Eminescu, *Poezii* Buc. 1908. „Minerva” pag. 276—7.

nu-i va trece nici odată și că nu mai știe nici o limbă — ș'apoi iarăși începu a înșiră la pentametre și hexametre cu cuvinte neînțelese...

E greu ca un om normal săși dea seama de imensitatea durerii ce simte un nebul în momentele când își dă socoteală de nebunia sa; dar ele trebuie să fie grozave. Și poate că nici o luptă sufletească nu este mai dureroasă, decât aceia dintre personalitatea conștientă a unui om împotriva invaziei nebuniei, care caută să-i ia locul. Celor pe care îi interesează acest subiect, le recomandăm cărțile privitoare la nebunia lui *Guy de Maupassant*¹⁾.

Eminescu avu această nenorocire. Nebunia lui a fost adesea întreruptă de momente lucide, în care dânsul își da socoteala de starea de plâns în care se afla.

Odată nebunia declarată, d. *Maiorescu*, care a avut meritul de a se interesa de soarta amărâtă a nenorocitului poet, l-a internat la Döbling, în casa de sănătate a doctorului Obersteiner. Ameliorarea s'a produs repede. Bolnavul și-a revenit treptat treptat în simțiri; dar n'a mai fost *Eminescu*: genialitatea sa dispăruse pentru totdeauna. — Se știe că dela declararea primei nebunii și până la sfârșitul vieții sale, dânsul n'a mai produs nimic mai de seamă.

Este interesantă o scrisoare pe care el o adresează din casa de sănătate prietenului său intim *Chibici-Răvneanu*. Din ea reese durerea amorului din care crea coprint sufletul său. Invinuirea că este ținut nemâncat trebuie primită sub rezervă. Poate că așa trebuia să fie regimul necesar însănătoșirii sale sau poate că, din cauza boalei, dânsul devenise de o lăcomie caracteristică unor cazuri de alienație. Dar, or și cum ar fi lucrul, dânsul a suferit și pe noi asta ne interesează.

Iubite Chibici,

„Nu sunt de loc în stare să-mi dau seama de boala cumplită prin care am trecut, nici de modul cum am fost internat aici în ospiciul de alienați. Știu numai atât că boala intelectuală mi-a trecut, deși fizic stau destul de prost. Sunt slab, rău hrănit și plin de îngrijire asupra unui viitor care de acum înainte e fără îndoială și mai nesigur pentru mine decât oricând“.]

„Mi-aduc în adevăr aminte că am venit cu tine în tren, dar în color nu mai știu nimic decât c'am stat închis și am suferit nu numai de halucinații, ci și mai mult încă de foame“.

„Nu-ți poți închipui starea în care un om se află într'un institut de alienați, după ce și-a venit în fire. Neavând nimic de lucru, închis alături cu un alt individ, hrănit rău precum se obișnuște la spitale și lăsat în prada celor mai omorătoare grije în privirea viitorului, mi-e frică chiar, căci (chiar a fost șters) și aceasta ar fi interpretat ca un semn de nebunie. Astfel, fără speranță și plin de amare îndoeli, îți scriu, iubite Chibici, și te rog să-mi lămurești poziția în care mă află. Eu aș vrea să scap cât se poate de curând și să mă întorc în țară, să mă satur de mămăliga strămoșească, căci aici, de când mă află, n'am avut nici odată fericirea de a mânca până la sațiu. Foamea și demoralizarea, iată cele două stări continue în care petrece

Nenorocitul tău amic,

M. Eminescu.“)

În urma unei călătorii prin Italia, Eminescu se reîntoarce în țară.

Însănătoșirea lui n'a durat mult. Pe de o parte sifilisul, care nu a fost bine îngrijit; pe de alta, viața neregulată și alcoolismul au făcut ca boala să-i revină din nou în anul 1886, când ocupă postul de sub-bibliotecar la biblioteca din Iași.

S'a simțit nevoie să fie internat din nou, ceea ce s'a și făcut în urma acestei *Constatări medicale*:

«Sub-semnații doctori în medicină dela Facultatea din Paris, etc., în urma requisiziunii D-lui Prim Procuror din 5 Noembrie 1886 de a constata starea mintală a lui Mihail Eminescu, mergând la arestul comisiei despărțirii I unde se află pacientul, din interogatorului și conversația avută cu Eminescu, am putut constata că el suferă de o alienație mintală cu accese acute, produse probabil de gome sifilitice la creier și exacerbate prin alcoolism; starea lui este periculoasă atât pentru societate cât și pentru el însuși și este neapărată nevoie de a fi internat în o casă specială spre cercetare și observare pe un timp limitat, după socotința medicului curant.

Dr. Iuliano, Dr. Bogdan.

Iassy, 1386, Noembrie 6.

El fu internat în ospiciul dela *Mănăstirea Neamțu* în «ziua de 9 Noemvrie 1886.

„În registrul din acel timp nu sunt trecute alte indicațiuni decât cele următoare:

„34 ani(?), ortodox; român; profesiunea liberă; din urbea Iași; boala: *Manie furibundă*, care diagnoză este ștearsă și pus alături: *Delirium tremens*; eșit vindecat în ziua de 10 Aprilie 1887“¹⁾.

Însă vindecarea a fost foarte relativă. *Voința* lui care niciodată n'a fost puternică, în urma acestui nou acces se slăbise cu totul.

„La masă dacă-i dădeai limba în mână, mânca, iar altfel sta și se uita și totuși el se ocupa de literatură, făcuse deja câteva poezii, care s'au publicat în volumul său editat de d. V. Morțun. Iar după ce s'a întors dela Halle, nu mai eră așa, dar totuși așteptă să fie îndemnat mai de multe ori“¹⁾.

Sunt interesante impresiile pe cari i le-a produs Eminescu, după ieșirea lui din ospiciu, lui I. Păun (Pincio)

Iubite Prietene,

„Într'o zi frumoasă de primăvară, pe când pomii prind să înflorească, se răspândise în Botoșani vestea, că poetul Eminescu s'a întors dela Mănăstirea Neamțului și că e pe deplin sănătos.

„Fiecare se grăbea să-l vadă. L'am văzut și eu pentru întâia oară într'un colț de stradă, strângând cu multă căldură mâna lui Scipione Bădescu.

„Era voinic și vioiu. Fără barbă, fără musteți, părea foarte tânăr și parcă nu-mi venea a crede, că acesta e omul, că acesta e poetul care a suferit atâta.

„Răspundea zăbind și fumă cu multă poftă un capăt de țigară.

„Purtă îmbrăcăminte de om nevoeș. Strae groase de șac — deși eră cald — în cap o pălărie naltă, neagră și veche.

„Poetul râdea! Era sănătos, vesel, mulțumit. Câte o dată se primbla pe stradă, întovărășit de biata lui soră, care il iubea atât de mult. Dânsa era bolnavă de picioare și mergea foarte anevoe sprijinindu-se de el... Din când în când se oprea în fața vreunei prăvălii și rugau să li se aducă un scaun. Poposeau.

„Dânsa era ca și el de înaltă, cu fața searbădă, bolnăvicioasă, ochii

1) G. Teodorescu-Kirileanu, *Câteva date asupra lui Eminescu* (în *Conv. lit.* pe 1906. p. 995).

2) Lombroso, *Souvenirs sur Maupasant*. Rome. 1905. Bocca. Meynial, *La vie et l'oeuvre de Guy de Maupassant*. Paris. 1906. „Mercure de France“.

3). „Convorbiri literare“, 1906.

1). Zosin, *Nebunia lui Eminescu* (în revista „Spitalul“. 1903, No.1! pag. 426).

1). Cornelia Emilian. (În *Prefața* la M. și H. Eminescu, *Scrisori...* Iași, Șaraga).

ei de o adâncă suferință cătau trist, dar dulce — era dulce și privirea și zâmbetul ei..

„Uneori îl stăpâna o adâncă melancolie. Călca încet și rar; capul mereu lăsat în jos.

„Îi plăcea să rătăcească prin locuri părăsite, să nu-l însoțească nimeni. Se furia în singurătatea aleelor din grădina Vărnăv. Se oprea în loc și asculta cântecul pasărilor... apoi se pleca de culegea cărăbuși, îi puneă pe palmă și stătea cu mâna întinsă, până ce ei își luau sborul, în vreme ce deasupra lui tremurau liniștit florile albe, pe cari el atât de mult le iubise, și cădeau molcom peste dânsul, cădeau lacrimile primăverii..

„Intr'o zi ploioasă de toamnă, poetul—imbrăcat într'un palton terfelit și cu aceiaș pălărie în cap, cu care venise de la Monastirea Neamțului—se învârtea de jur împrejurul *casei de economie*. Iera foarte neliniștit. Trebuia să intre înăuntru pentru a primi, pare mi-se, oarecare sumă de bani.

„A stat mult în ploae. De câteva ori a dat să intre... De câteva ori s'a întors de la ușă..

„Nu mult după aceea auzii, că poetul a plecat la București de unde nu s'a mai întors !”.

În anul 1889, nebunia revenindu-i din nou, pentru a treia și cea din urmă oară, Eminescu a fost internat în casa de sănătate a doctorului Șuțu.

Foarte mișcător felul în care poetul *Vlahuță* istorisește o vizită ce a făcut-o la ospiciu sârmanului poet. Din spusele sale reese că bolnavul tot mai avea din când în când clipe de luciditate, în care-și da seama de mizeria vieții sale.

L-a găsit recitând versuri. «Și când, ostenit de acest joc curios de versuri sonore și pustii, își lăsa tăcut privirea în pământ, figura lui îmbrăcă iarăși acea expresie de tristeță vagă—umbra aceluși apăsător dureros al conștiinței, care-i dădea în momentul acela înfățișarea unui zeu învins, părăsit de puteri și umilit. Eu mă uitam la el, mi se rupă inima de milă, și nu știam ce să-i spun. După câteva minute de tăcere își împreună mâinile, și ridicându-și aiurit ochii în sus, oftă din adânc și repetă rar, c'un glas nespus de sfâșietor: Of, Doamne, Doamne!...» Eră în acest suspin al lui și în aceste cuvinte sinteza întregii lui vieți, și poate, c'o ultimă fulgerare de conștiință a străbătut în clipa aceea lanțul tuturor suferințelor lui, din copilărie și până în ceasul în care se află. M'a podidit plânsul și am plecat ²⁾».

Această licărire de conștiință în sufletul său, copleșit de grozavele atingeri ale nebuniei, ne amintește accesele de disperare de care eră coprinș, la începutul nebunii sale, sârmanul filosof *Nietzsche*, în puținele clipe lucide pe care le mai avea din când în când. Se deșteptă la miezul nopții și, plângând cu hohote, repetă: Sunt prost, sunt prost!

Și ne mai amintește sfâșietoarele tânguiri ce se auzeau din celula casei de nebuni, în care eră închis poetul *Lenau*: Nenorocit este sârmanul *Lenau*!

O întâmplare pe care am putea-o numi fericită—căci de cât o viață moartă, mai bine nimic—a făcut ca Eminescu să moară în ziua de 15 Iunie 1889.

Iată accentele disperate cu care nenorocita lui soră anunță d-nei *Cornelia Emilian* moartea iubitului ei frate.

Scumpă mamă,

„Nu sunt în stare a vă descrie nici ce am privit cu ochii mei, nici ce am întâmpinat, de nu am fost în stare a vă scrie nimic.

„Atâta vă spun și vă rog să spuneți la toți că nenorocitul meu frate a murit în cea din urmă *mizerie* și moartea i-a fost cauzată prin *spargerea capului* ce i-a făcut-o un nebun, anume *Petrea Poenariu*”.

„Moartea lui *Mihai* și ologirea mea provin numai din sărăcie! Ce nedreptate este în lume, unii se răsfăț în lăcomie și eu n'am cu ce mă căuta. Sdrobită cum n'am fost niciodată, vă rog scumpă mamă nu mă părăsiți.

H. Eminescu ¹⁾

L-am văzut pe Eminescu întins pe masa morgei de la spitalul Brâncoveneasa. Nu-i mai rămăsese nimic din fizionomia de altă dată. Barba crescută și în neregulă, iar fața brăzdată de încrețituri adânci, urmele atâtor suferințe.

Îmi amintesc despre înmormântarea sa. Cât se poate de simplă. Un dric tras de doi cai, urmat de un public destul de restrâns, dar ales. Am remarcat cum o doamnă distinsă a urmat cortajul pe jos, din dealul Filaretului și până la cimitir, și-mi mai amintesc aerul abătut cu care unul dintre valoroșii lui admiratori aruncă peste capul scriului coborât în groapă cei dintâi bulgări de țărână.

Poate sunteți curioși să știți averea rămasă dela Eminescu și dela sora sa, acești doi nedăspărțiți frați de suferință. Iată impresia unui martor ocular.

Câte-va luni dela moartea poetului, într'o dimineață pe strada Teatrului din Botoșani, se scoteau în vânzare câte-va lucruri: o canapea, vre-o două sofe și niscaiva cărți. Iera mobilierul lui Eminescu. Nefericita lui soră murise și ea, și acum aceste câteva lucruri, toate vechi toate hârbuite, grăiau lumii de sărăcia, de mizeria în care au trăit cei care le-au avut... ²⁾

În 20 Octombrie 1889, prietenii literari ai lui Eminescu, în frunte cu d. *T. Maiorescu*, au răspândit liste de subscripție de câte 50 bani de persoană, pentru ca din suma adunată să se ridice un monument marelui poet.

La 13 Noembrie 1892, adică 9 ani după apariția primei ediții a genialelor sale poezii, se făcù dare de seamă de sumele adunate și «se constată că din cele 1280 liste ce s'au împărțit, nu sau înapoiat de cât 280 liste acoperite cu diferite sume, vre-o 300 de liste s'au înapoiat neacoperite cu nici o sumă iar restul de vre'o 700 nu s'au înapoiat de loc... ³⁾».

Nu se poate spune de către nimeni că admirația pentru cel mai mare poet al țării noastre a fost pripită. Este drept că de atunci înainte ea merge crescând. Căci cu unii oameni de geniu se întâmplă contrariul de cele ce se petrec cu simpii muritori. Se știe că din clipa în care a murit un om de rând, uitarea existenței lui merge crescând; pe când omul de geniu care a fost uitat întreaga lui viață, din momentul în care a murit devine din ce începe mai cunoscut, pe măsură ce timpul trece, până când ajunge un punct culminant de la care începe uitarea, în al cărei nemărginit ocean trebuie, la urma urmei, ca totul să fie înghițit.

1) H. și M. Eminescu, *Scrisori* pag. 121—22.

2) *Vlahuță*, *Curentul Eminescu* pag. 4—5.

1) H. și M. Eminescu, *Scrisori* pag. 121—22.

2) *Scrisoarea lui Pincio (I. Păun)* (în M. Eminescu, *Diverse* p. 112).

3) *Conv. Lit.* 1906 Dec. p. 1090.

Nenorocirea e că această celebritate n-î mai poate servi la nimic celui care a meritat-o și dacă nu s'a putut bucura de ea timpul cât a trăit, tot una este dacă n'ar fi avut-o nici o dată.

Dar să fim drepti. Când ești cu mult mai presus de mediul în care trăești, este firesc ca, nefiind înțeles, să nu fii destul de apreciat, iar dunga luminoasă pe care ai lăsat-o în urmăși să nu fie văzută, de cât după ce tu ai încetat trupește de-a o mai există.

„Icoana stelei ce-a murit
„Incel pe cer se sue:
„Era pe când nu s'a zărit
„Azi o vedem, și nu e“.

N. ZAHARIA

LITERATURA

BALADĂ DIN ȚARA VISELOR

Mi-am ascuns inima într'un quib de trandafiri, — departe de calea soarelui, mi-am ascuns-o tainic; — într'un culcuș mai moale decât zăpada albă, — subt trandafiri mi-am ascuns inima. — De ce n'ar dormi de ce ar mai tresări, — când nici o frunză din trandafir nu tremură? — Dar ce a făcut ca somnul să-și fluture aripile și să plece? — Numai cântecul unei paseri tainice.

Stai liniștită, am spus inimii, căci vântul își strânge aripile, — iar frunzele fragede opresc săgețile ascuțite ale soarelui; — stai liniștită, căci vântul adoarme pe marea încălzită — și vântul e încă și mai neliniștit decât tine. — Ce gând mereu te îndurerează ca înțeparea unui ghimpe? — Mereu te sfâșie ca o ghiară gândul nădejdei pierdute? — Ce face ca pleoapele somnului tău să stea deschise? — Numai cântecul unei paseri tainice.

Numele țării verzi pe care o încercue o vrajă — n'a fost nici odată scris în harta călătorului — și dulce e fructul ce crește pe arborii ei, — fruct ce nu se găsește în nici un târg din lume. — Rândunelele viselor trec ca niște săgeți deasupra câmpiilor ei întunecoase — și sunetele ce se aud în vârful copacilor ei sunt numai ale somnului; — nici un lătrat de câini nu deșteaptă cerbul din pădurea adâncă, — ci numai cântecul unei paseri tainice.

În lumea viselor mi-am ales locașul, — acolo să dorm un an întreg, să nu mai aud nimic, — nici despre adevărul iubirii adevărate, nici despre arta iubirei ușoare, ci numai cântecul unei paseri tainice.

* * *

LA DESPĂRTIRE

O zi și o noapte amorul ne-a cântat, a jucat cu noi, — ne-a învăluit în întuneric și lumină; — și inimile ne erau pline de muzica ce făcea cu noi, — ce

făcea cu inimile și buzele noastre stând cu noi, — atunci când din fugă oprise sborul aripioarelor lui — o zi și o noapte.

Cu aripile lui ne-a ascuns de dușmanii care veghiau, — ne-a apărut de ochii ce ne-ar fi fulgerat, — de pașii ce ne-ar fi urmărit și de gurile ce ne-ar fi dojenit — adăpostind în umbra mirșilor opriti nouă fericirea unui singur suflet și unui singur trup — o zi și o noapte.

Dar aripile lui nu se odihnesc și picioarele lui nu se opresc de dragul nostru: — iată dimineața în toată bucuria tăriei ei; — cu răsufarea lui ne-a îndulcit o zi și o noapte; — acum poate să se ducă și mirșii să ne deschidă drumul; — Amorul în tăria lui n'a putut să rămână cu noi — decât o zi și o noapte.

ALGERNON CHARLES SWINBURNE.

(Trad. din englezește de C. A.)

MOARTEA CÂINELUI

Stăpânul său îl botezase Turcu.

Cu toate acestea, sârmanul, n'avea nici o asemănare cu un turc: din potrivă. Eră slab, galben, bleg; avea botul ascuțit, urechile scurte tăiate prost, întotdeauna însângerate și o coadă înfiptă în spate ca un punct de întrebare.

Vara, Turcu ieșea la câmp, pazea vacile, lătră pe drum după trăsuri și după trecători, în cât căpăta lovitură nenumărate de picioare și de pietre. Bucuria lui cea mare eră ca, din mijlocul unei miriști presărată de trifoi care abia încolțea, să stârneasă câte un iepure, care o pornea înainte peste garduri, pârae și șanțuri și să-l urmărească în salturi enorme și în fugă nebună, după care se întorcea gâfâind, cu limba scoasă și plină de sudoare.

Iarna, pe când vitele stăteau în grajd, amorțite în așternutul lor cald, Turcu ședea în culcușul său: un păcătos de butoi dogit și fără paie, în fundul căruia, dormea sgribulit toată ziua sau se scărpină într'una. Mâncă niște lături puturoase, făcute cu jumări de seu și apă murdară, pe cari i-le aducea dimineața într'o strachină de pământ știrbită și de câte ori intră în curtea conacului cineva pe care nu-l cunoștea, se năpustea cu o săritură, cât îl ținea lanțul, și își arăta colții mârâind.

Iși petrecea și stăpânul prin bâlciuri, când acesta avea de vândut vre-un vițel, de cumpărat vre-un porc sau de făcut vre-o câte-va popasuri prin cârciumile orașului.

De altfel, rezemnat, credincios și nenorocit cum sunt câinii.

* * *

Odată, într'un târziu, pe când se întorcea dela unul din acele bâlciuri depărtate, împreună cu stăpânul său care se oprise la o cârciumă într'un sat, se pierdă de acesta. Pe când stăpânul bea câteva păhăruțe, câinele dădu câteva târcoale prin preajma satului scormonind

Iacom gunoaie, de sigur ca să desgroape vre-un os sau vre-o bunătaie de soiul acesta. Când se întoarse la cârciumă, rușinat de fuga sa și cu coastele pregătite pentru câteva ghionturi, numai găsi de cât doi țărani, beți pe jumătate, pe cari nu-i cunoștea de loc și cari îl goniră cu lovituri de picioare. Turcu plecă.

Satul se ridică la o răspântie. Șase drumuri veneau într'acolo. Pe care să-l ia? Sărmanul câine pără foarte încurcat. Ciuli urechile ca și cum ar fi vrut să prindă din vânt un zgomot de pași cunoscut și familiar, mirosi pământul ca pentru a descoperi o urmă caldă încă, apoi, scoțând două suspine scurte, porni repede. Dar se opri îndată, neliniștit și cuprins de fiori. Mergea de astă dată de-a curmezișul drumului, cu băgare de seamă și cu nasul în pământ. Se abătea câțiva metri numai pe potecile lăturalnice cari dădeau în drumul mare, se urcă pe maluri, mirosea bețivii întinși de-alungul șanțurilor, se învârtea în loc, se întorcea înapoi, cerceta cel mai mic tufiș de arbori, cea mai mică tufă de spini.

Se făcea noapte; la dreapta, la stânga, câmpul se învelea în umbră violetă. Și cum luna se înălța, ridicându-se pe cer, roșiatică și tristă, Turcu se așeză jos, cu gâtul întins, capul îndreptat spre cer și urlă prelung, ca pierdut:

— Huu! Huu! Huu!

Peste tot se întinsese o tăcere adâncă.

— Huu! Huu! Huu!

Nu mai câinii fermelor vecine mai răspundeau din adâncimea nopții la suspinul sărmanului animal.

* * *

D. Bernard, notar, ieșea de acasă în crăpatul zilei și se pregătea să-și facă obișnuita plimbare. Eră îmbrăcat de sus până jos în cașmir negru, așa cum se cuvine unui notar. Dar cum eră în toiul verii, d-l Bernard a crezut că își poate înveseli severa sa ținută cu o umbrelă de alpaga albă. Totul dormea încă în micul orașel; de abia câteva cârciumi își deschisera ușile, vre-o câțiva muncitori, cu sapa la spinare, se duceau, cu pasul amorțit la lucru.

— Tot harnic, d-le Bernard, spuse unul dintre ei, salutându-l respectuos.

D. Bernard voi să răspundă --- căci nu eră mândru --- când văzu venind, din capul promenadei, un câine așa de galben, așa de slab, așa de trist, așa de plin de noroi, și care părea așa de obosit, că D. Bernard, instinctiv, se trase după un platan. Acest câine eră Turcu, sărmanul, jalnicul Turcu.

— Oo, Oo! își zise d-l Bernard, iată un câine pe care nu-l cunosc.

În orașelele mici, toți câinii sunt cunoscuți după cum se cunosc toți locuitorii și apariția unui câine necunoscut este o întâmplare tot atât de însemnată și care turbură tot atât de mult ca ivirea unui străin.

Câinele trecu pe lângă fântâna care se înălța în mijlocul promenadei, fără să se oprească.

— Oo! Oo! își zise d-l Bernard, acest câine, pe care nu-l cunosc, nu se oprește la fântână. Oo! Oo! acest câine este turbat, cu siguranță turbat...

Tremurând, luă un pietroi. Câinele înaintă cu pași mărunți, cu capul în jos.

— Oo! Oo! strigă d-l Bernard care îngălbenise, văd spume. Oo! Oo! ajutor... spume!... ajutor!

Și făcându-și apărătoare din platan, zvârli cu piatra. Dar câinele nu fu atins. El se uită la notar cu ochii lui dulci, se întoarse și se îndepărtă

* * *

Intr'o clipă, întregul orașel fu deșteptat de această îngrozitoare știre: un câine turbat! Figuri buhăite încă de somn se arătară la ferestre; în pragul caselor se formară pâlcuri înviorate de bărbați în cămașe și de femei în camizon și cu scufia în cap. Cei mai viteji se înarmară cu furci, cu pari, cu hârlețe, cu coșoare și cu greble; tâmplarul gesticulă cu rândea măcelarul cu satârul, cismarul, un pic de cocoșat, cu surâsul nerușinat, mare cititor de romane în fascicole, propunea torturi înspăimântătoare și rafinate.

— Unde este? Unde este?

Pe când orașelul se pregătea de apărare și curagiile se aprindeau, d-l Bernard deșteptase pe primar și îi povestește îngrozitoarea întâmplare:

— S'a aruncat plin de bale, Domnule Primar, asupra mea, eră să mă muște, domnule primar! strigă d-l Bernard, pipăindu-și spatele, pulpele, pânțele.

Oo! Oo! am văzut mulți câini turbați în viața mea, da, mulți câini turbați, domnule primar, dar nici unul așa de turbat, așa de teribil! Oo! Oo!...

Primarul, foarte demn, dar și foarte încurcat, ridică capul, se gândea.

— E grozav! foarte grozav! murmură. Dar ești sigur că e tocmai așa de turbat?

— Tocmai așa de turbat! strigă d-l Bernard, indignat, dacă l-ai fi văzut, dacă ai fi văzut spumele și ochii injectați și părul sbârilit. Nu mai eră un câine, eră un tigru, un tigru, un tigru!

Apoi, devenit solemn, privi pe primar drept în față și reluă tacticos.

— Ascultă, nu mai este chestiune de politică aici, domnule primar, e vorba de salvarea locuitorilor, de protecțiunea, de salvarea, repet, a cetățenilor. Dacă te dai în lături dela responsabilitățile ce-ți incumbă, dacă nu iei la moment o hotărâre energică, ai să o regreti în curând, domnule primar, eu ți-o spun, eu! Bernard, notar!

D. Bernard, eră șeful opozițiunii radicale și dușmanul primarului. Acesta nu se mai îndoii și strejarul fu chemat.

* * *

Turcu, retras în piață, unde nimeni nu îndrăznea să se apropie de el, se lungise liniștit. El ronțăia un os de berbec pe care î-l ținea între labele sale încrucișate.

Strejarul, înarmat cu o pușcă, pe care i-o încredințase primarul și urmat de un numeros alai, înaintă până la zece pași de câine.

Din foisorul primăriei, primarul, care asistă la spectacol cu d-l Bernard, nu putu să nu-i spună acestuia: «Și totuși, mănâncă!» cu aceeași voce pe care trebuie să o fi avut Galileu pronunțând celebra frază.

PEDAGOGIE

ADOLESCENȚĂ

— Da! mânăhă... îngrozitorul animal, hoțul, și adresându-se strejarului, porunci:

— Să nu te apropii, nesocotitul!

Ora deveni solemnă.

Strejarul, cu chipul pe o ureche, cu mânicele cămășei sumecate, cu fața înviorată de frigurile croizmului, î-și încarcă pușca.

— Nu te grăbi! îi spuse o voce.

— Să nu dai greș! îi spuse o altă voce.

— Țintește-l la cap!

— Nu, între spate!

— Atenție, făcu strejarul care, fără îndoială, împiedicat de chipul său, î-l zvârlă cu un gest brus, la spate, unde se tăvăli în țărână. Atenție!

Și ținti câinele, sârmanul câine, jalnicul câine, care își lăsase osul, privea mulțimea cu ochiul său dulce și fricos și părea că nu se îndoiește de ce voește întreaga această lume să facă cu el. Zgomotului, îi urmă acum o tăcere mare; femeile își astupau urechile ca să nu audă pocnetul; bărbații clipeau din ochi sau se strângeau unul de altul. O frică cuprinsese această mulțime, în așteptarea unui lucru extraordinar și îngrozitor.

Strejarul ținteă într'una.

Paf! Paf!

Și în același timp izbucni un strigăt de durere sfâșietor și prelung, un urlet care umplu orașul.

Câinele se ridicase. Schiopătând în trei labe, fugea lăsând să cadă în urma lui picături mici de sânge.

Și, pe când câinele fugea, fugea, strejarul încremenit își privea pușca; mulțimea, ca prostită, privea pe strejar și primarul cu gura căscată, privea pe d-l Bernard, cuprins de groază și de mânie.

* * *

Tureu, a alergat toată ziua, topăind îngrozitor pe cele trei labe, sângărând, oprindu-se câte odată ca să-și lingă rănilor, plecând din nou, șovăind; alerga pe drumuri, peste câmpuri, prin sate, dar pretutindeni știrea îl urmărea, înfiorătoarea știre a câinelui turbat. Cu ochii pierduți, cu părul zbârlit; din gura sa curg bale înroșite. Și satele sunt înarmate, fermele își pregătesc coasele. Pretutindeni lovituri de pietre, lovituri de băte, lovituri de pușcă. Trupul său numai este decât o rană; o groaznică rană de carne vie și ciopârțită din care curge sânge în praful drumului, care înroșește iarba, care colorează pâraele prin care se cufundă. Și fuge, și fuge mereu și se lovește de pietre, de mușuroaie, de tufe, urmărit fără încetare de strigătele de moarte.

Către seară, s'a băgat într'o holdă de grâu, de grâu înalt și copt, ce își legănă în adierea vântului frumosele spice de aur. Abia suflând, cu mădulele înțepenite, căzu pe un strat de albăstrele și de maci, și acolo, pe când potârnicile se chemau, pe când greerii cântau, în mijlocul foșnetului naturei care ațipea, fără să scoată un geamăt, muri chemând sufletele sârmanilor câini:

Cei cari în strălucirea vrăjită a lumii dorm.

OCTAVE MIRBEAU

(trad. de I. Puscurin)

E un fapt de observație comună că adolescentul prezintă caractere speciale din punct de vedere moral, ca și din punct de vedere fizic. Adolescența e vârsta în care se stabilește sexualitatea și nimeni nu contestă că apariția acestei funcțiuni determină schimbări hotărâtoare în sufletul de mai înainte al copilului. După cum observă foarte bine Cabanis, dispozițiile morale ale copiilor de ambe-sexe sunt aproape aceleași. Micile fetițe participă la jocurile și la ștregăriile băeșilor. Inclinațiunile și ideile lor prezintă așa de mare asemănare, încât cele mai multe popoare îi desemnează cu numele comun de «copii».

Cu ivirea pubertății totul se schimbă. Sistemul osos se dezvoltă, trăsăturile feței se accentuează, vocea se îngroașe. Dezvoltarea organelor generațiunii exercită o influență considerabilă asupra mintalității adolescentului. Puterea imaginației nu cunoaște limită și inspiră felurite iluziuni și idei romantice. Inclinațiunile simpatice și binevoitoare se dezvoltă. Copilul începe să se emancipeze, să-și arate personalitatea. Băiatul se deosebește de fată prin fizionomia morală ca și prin trăsăturile figurei.

Adolescența trebuie să formeze prin urmare obiectul unui studiu special de psihologie. Va trebui chiar să se țină seamă și de deosebiri de sex.

Din punct de vedere teoretic, adolescența fiind o perioadă de criză și de dezvoltare a vieții omului, merită să fie cercetată cu aceeași atenție ca și copilăria. Dacă adăugăm că adolescența e vârsta elevilor din învățământul secundar, urmează că studiul psihologic al acestei vârste e de o necesitate practică urgentă.

Abea în timpul din urmă d. G. Stanley Hall, președintele Universității din Clark din Worcester a consacrat chestiunii un studiu amănunțit, considerând-o din punct de vedere psihologic, fiziologic, social și pedagogic. Autorul a adunat tot ce s'a spus înaintea lui și tot ce a observat el însuși cu privire la caracterele fizice și morale ale adolescenței. E un studiu considerabil de 1300 de pagini, care cu toate lacunele pe care le prezintă, va trebui luat în seamă de viitorii psihologi ai adolescenței.

D. Compayré îi consacră un studiu critic într'un volum apărut de curând în «*Bibliothèque de philosophie contemporaine*»^{*)}. De această lucrare ne șervim în articolul de față.

Prima presupunere care se impune în această ordine de studiu e, natural, aceea a metodei de investigațiune. Cum să găsim caracterele sufletești ale adolescentului? prin ce mijloc?

Greutatea e în tot cazul mai mică decât în studiul copilăriei. Cât timp n'a început să vorbească, copilul nu ne poate comunica nimic despre sentimentele nici despre ideile lui născându-se. Numai observându-i mișcă-

^{*)} *L'Adolescence*, 1 vol. — în 16 de 195 pag. F. Alcan, editor. Paris 1909.

rile, gesturile, fizionomia, ajungem să ghicim emoțiunile secrete ale micului său suflet. Chiar când a învățat să vorbească, copilul tot nu poate să-și dea seamă de ceea ce simte și de ceea ce face. Adolescentul, din contra, se poate analiza și observa pe sine. El poate răspunde la întrebările cari i se pun despre stările lui sufletești. Sufletul lui se manifestă de altfel spontan în conversațiunile amicale și în scrisorile de familie. Unii adolescenți obișnuiesc chiar să noteze întâmplările vieții lor, adnotându-le cu reflecțiuni, care din punct de vedere psihologic nu pot fi decât interesante.

Cele mai prețioase izvoare ar fi notițele zilnice pe care ni le-ar da însăși adolescenții deprinși să observe cele mai mici evenimente ale vieții lor morale. În al doilea rând vin observațiunile persoanelor competente, cari trăesc împreună cu adolescentul. Unii profesori, foarte puțini la număr, colecționează notițe despre particularitățile morale pe care le prezintă câți-va din elevii lor: înscriu într'un caet calitățile, greșelile și abaterile lor. Aceste «jurnale școlare» dacă s'ar ține cu îngrijire și dacă s'ar generaliza în de ajuns, ar aduce foloase netăgăduite. N'am avea decât să adresăm profesorilor un chestionar asupra punctelor mai interesante din psihologia adolescentă.

D. Stanley Hall a întrebuintat într'o întinsă măsură această metodă de informațiune. În treacăt fie zis, Americanii răspund cu bunăvoință la chestionarele ce li se pun, chiar și la acele neoficiale. Totuși nu trebuie să se exagereze importanța anchetelor prin chestionare. După cum a observat foarte bine d. Binet, acest izvor de informațiuni e de o valoare îndoelnică: se adună observațiuni culese de corespondenți adesea necunoscuți al căror zel și finețe de judecată, sunt imposibil de apreciat. E adevărat că s'ar putea lua în seamă numai observațiunile comune, dar atunci riscăm să obținem un rezultat banal.

În tot cazul e necesar ca această anchetă colectivă să fie ajutată de observarea metodică și îndelungată a unui singur adolescent. Astfel d. Binet a publicat acum câți-va ani — în 1903 — rezultatul observațiunei zilnice a dezvoltării intelectuale la două fete de 12 și de 13 ani.

Printre curioasele anchete colective pe care le-a întreprins d. Stanley Hall, cităm următoarele: Pentru a afla cum și în ce direcțiune simțul istoric se dezvoltă la adolescenții de ambe-sexe, li s'a făcut o istorisire în care nu se arată niciodată, nici locul întâmplărilor, nici nume proprii. 1250 de adolescenți, băieți și fete, de vârste deosebite, au fost rugați să arate în răspunsurile lor ceea ce doreau mai mult să afle: numele persoanelor, epoca sau localitatea. Această anchetă ne pare mai mult curioasă decât interesantă, căci admitând chiar că adolescentul ar avea o ordine de preferință, printre datele istorice, nu rezultă nici o aplicațiune pedagogică: putea-vom predă istoria suprimând ordinea cronologică sau relațiunile geografice?

Alte anchete au fost făcute pentru a descoperi puterea memoriei, aptitudinea de a judeca, tendința către superstiție, pasiunea pentru lectură, mania colecțiunilor, gustul pentru jocurile care pun la încercare răbdarea, etc. Unele constatări rezultate nu sunt lipsite de interes.

Așă, de exemplu, în ce privește gustul cetitului, s'a

constatat că începe la vârsta de 12 ani; băieții preferă romanele aventuroase, disprețuind scrierile făcute numai pentru femei, în timp ce fetelor le plac mai bine romanele de dragoste.

Un alt rezultat pozitiv s'a obținut cu privire la variațiunile atenției după anotimpuri. Observându-se 54200 copii s'a constatat o curbă de ascensiune din Octombrie spre Ianuarie, o creștere mai repede spre Fevruarie, apoi o depresiune în Martie; forța atenției scade în cursul verei, în timp ce puterea musculară, măsurată cu dinamometrul, crește.

Tot prin anchetă s'a constatat că adolescenții, pentru a defini un obiect oarecare, se servesc mai întâi de întrebuintarea pe care o are acel obiect, apoi de substanța din care e compus și numai cu greu ajung la definițiunea logică, cu termeni generali.

În sfârșit, s'a mai constatat că superstițiunile sporesc dela vârsta de 11 ani, mai ales la fete.

Portretul psihologic al adolescentului, astfel după cum rezultă din studiul d-lui Stanley Hall ar fi următorul: adolescentul se simte atras către societatea adulților, el e simțitor pentru laudele și criticele lor, voește să fie tratat ca băiat mare, se deșteaptă în el sentimentul naturei și al artei; floarea imaginației se dezvoltă, sensibilitatea crește. Adolescentul se preocupă de viitor și se interesează de trecut; simțul istoric naște în el; raționamentul apare de asemenea. În sfârșit, aceasta e vârsta puterii achizițiunilor intelectuale; memoria atinge maximul său și facultatea de expresiune se reduce la minimum, căci adolescentul e adesea tăcut sau în tot cazul laconic.

Această caracterizare a adolescenței e de sigur confuză și incompletă; poate chiar inexactă, în unele detalii: ea nu satisface nici chiar pe autorul său. Totuși e un început demn de laudă, care va păstra multă vreme numele d-lui Stanley Hall în analele psihologiei adolescente.

Pentru a fi drepti, trebuie să încheiăm cu un cuvânt de mulțumire și pentru d. Compayré, care ne-a pus la îndemână interesantul studiu de care ne-am ocupat.

G. ASLAN

NOTE ȘI DISCUȚIUNI

REVISTA REVISTELOR

Ca bucăți literare găsim în *Viața Românească* numărul de Martie, o schiță a d-lui I. A. Brătescu-Voineschi, *Blana lui Isaia*, care nu poate fi trecută însă printre schițele reușite ale acestui scriitor. În *Blana lui Isaia* începe să se simtă la d. Brătescu tendința spre manierism. Poate că aceasta provine din faptul, că i se cere acestui scriitor sobru o prea deasă colaborare.

Cele lalte două bucăți literare, pe care le găsim în acelaș număr din *Viața Românească*, și anume *Isbăvirea blestemului* de Spiridon Popescu și *Simfonie Wagneriană*, de d. Pătrășcanu, nu pot fi considerate decât ca literatură de ocazie; sau pentru a întrebuinta

un termen la modă astăzi, ca o activitate — extra-literară. *Isbăvirea blestemului* este scrisă de sigur de autor cu gândul de a fi utilizată de d-nii învățători în ședințele lor culturale; iar *Simfonie Wagneriană* a d-lui Pătrășcanu continuă seria schițelor, prin care acest autor tinde de mai multă vreme, să batjocorească diferitele tipuri ale societății de astăzi. D-nul Pătrășcanu nu este de alt-fel, singurul colaborator al *Vieții Românești*, care urmărește o asemenea tendință. D. Sanielevici își urmează studiul asupra clasificărilor literare. Un interesant articol al d-lui D. Drăghicescu asupra *calendarului superstițios*. Poezii de Natalia Iosif-Negru. G. Coșbuc, Octavian Goga și alții.

În *Ramuri* (15 Martie—1 Aprilie 1909) mulți tineri iubitori de literatură semnează schițe, nuvele și poezii, care, trebuie să recunoaștem, nu sunt cu mult mai pe jos decât acelea pe care le găsim în toate revistele celelalte. Critica estetică este lăsată pe seama d-lui D. Tomescu. În genere revista *Ramuri* are stilul și ideile *Neamului Românesc* a d-lui Iorga.

D. Aurei C. Popovici continuă în *Sămănătorul* articolele sale asupra substratului etnic în renașterea Italiei.

Indreptarea învățământului, scrisă de d. Sabba Ștefănescu, urmărește cu multă persistență activitatea școlară și extrașcolară a d-lui Haret, ministru de instrucție publică. În numărul dela 5 Aprilie găsim un articol intitulat, cu mult spirit, *socoteala socotelilor*. Este vorba de socoteala ce ar trebui să dea d. Haret pentru socotelile publicate odinioară. Noi ne îndoiim dacă d. Haret mai păstrează amintirea acelor socoteli de odinioară.

Revista politică și literară, (Blaj) de sub conducerea d-lui Aurel Ciato a început să reapară dela 1 Aprilie cor, în numărul 1: articole de Dr. C. Maniu, I. Agarbiceanu, Aurel Ciato, Dr. I. Rațiu, A. Cotruș etc.

VERAX.

SOCIALISMUL ESTE ȘTIINȚIFIC?

Sub acest titlu Alfred Fouillée, membru al Academiei de științe morale din Paris, publică în numărul dela 15 Martie st. n. al cunoscutei *Revue de Deux-Mondes*, un interesant studiu care merită să fie relevant.

Fouillée susține că dela Karl Marx socialismul și-a dat această calificățiune, nemerită pentru a-și mări prestigiul, dar s'a isbit față în față cu economismul care pretinde și el că e o știință pozitivă.

Prin *economism*, Fouillée înțelege doctrina care pentru soluțiunea problemelor sociale, se bazează în mod aproape exclusiv pe evoluția naturală a legilor de economie politică, în timp ce *socialismul* se sprijină mai ales pe evoluția artificială a instituțiunilor și pe arta omenească, capabilă de a îndrepta natură.

După Fouillée, socialismul s'a născut din economism și el caută să analizeze dacă unul sau altul merită numele de știință și zice că poate vom ajunge să recunoaștem că o sociologie numită științifică trebuie să înțerească în acelaș timp cele două sisteme în luptă căci adevărata metodă sociologică, conzistă în a avea în vedere *binele complet a oricărui om și a omenirii*

întregi, bine *intelectual, sensibil și moral*, iar nu numai cel material. Adevărata putere socială stă în idei și nu în dorințele materiale satisfăcute.

Fouillée adoptă părerea lui Durkheim care spune că socialismul în genere, chiar și cel pretins științific al lui Marx, care e numai mai bine sistematizat decât altele, n'a așteptat experiența științifică pentru a se formula. E — dacă am putea zice — pre-științific.

Metoda socialismului actual e, după Fouillée aprioristică, dogmatică, normativă și imaginativă, și astfel construiește un plan de societate perfectă, reprezentare simbolică a speranțelor proletariatului. Socialismul actual în loc să fie o *știință* e o *religiune* și ca toate religiunile are și elemente adevărate și efecte în parte nenorocite ca tot ceia ce conține un lucru fals, care e germenele nedreptății în genere.

Majoritatea socialiștilor din epoca noastră au încă prejudiciile antiștiințifice și antisociologice ale secolului al XVIII-lea, asupra brutalității naturale a omului și a tot puterniciei judecării omenești, dacă instituțiile sociale n'ar întoarce-o dela căile ei naturale.

Unde se vede însă că Fouillée a pornit contra socialismului în genere, e în fraza care termină al II-lea capitol al studiului său și pe care o cităm textual: «Ca și economiștii cari cred în infailibilitatea legilor naturale, socialiștii cred în infailibilitatea legilor omenești sau dacă se desființează legile, în regulamentele sindicaliste.»

Se știe că în practică socialismul actual admite două metode opuse: una evoluționistă, alta revoluționară. Nu se pot însă prevedea efectele nici uneia cu toate că socialiștii spun că societatea va fi în mod evoluționist cândva colectivistă și chiar comunistă. Fouillée nu admite nici formula lui Marx, Bernștein și de curând și a lui Lagardelle: «Socialismul nu e un sistem, e o mișcare», pe care o analizează și dovedește că n'are sens, fiindcă mișcare fără direcțiune nu se poate și direcțiunea conduce la sistem.

Alfred Fouillée conduce mai departe ideile revoluționarilor, cari doresc «catastrofa» în urma căreia societatea se va reconstitui pe baze nouă dela sine, și spune cu drept cuvânt că ceia ce nu s'a îndreptat în mii de ani, cu greu s'ar putea face dintr'o dată. În așteptă privință însă, se poate spune că din fericire au mai rămas prea puțini partizani ai transformării revoluționare, mai toți fiind câștigați de teoria evoluționismului, lent, sigur și indestructibil,

Fouillée analizează cele două dogme esențiale ale socialismului, adică lupta de clase și afirmația că societatea viitoare va fi colectivă și chiar comunistă și spune că, după dânsul, cea dintâi e nedreaptă și chiar ilusorie, iar cea dea doua, în orice cas, foarte problematică.

A. Fouillée, conchide spunând că socialismul, colectivismul și comunismul sunt termeni cari exprimă concluziuni nedemonstrate. Ori, adevărata știință nu începe prin a conclud. Deci, după dânsul, științificește până în zilele noastre socialismul nu mai există.

El constituie numai cum am arătat o nouă religie unde se simbolizează nevoile și revindicările clasei care suferă, și va dura astfel încă mult timp ca mijloc de legătură pentru toți acei care suferă sau se interesează de suferințele altora atâta timp cât știința socială nu va găsi remediul acestei mizerii contra căreia trebuie să luptăm cu toții.

GEORGE A. LEFTERIU

BIBLIOGRAFIE

George P. Sterian Pedagogia desenului în școlile de arte frumoase. Buc. 1909.

Preoții *Idem* și *F. A. D. Lumina* asupra elevului românesc dela sate. Buc. 1909.

Elixir dentifrice
DENTALINA
Praf și Pastă ...
Frumusețea dinților
Higiena-gurei
D. S. G. KONYA
Chimist ...
Farmacistul-curlei
Regale .. IASSY ..

20 MAI

Deschiderea Băilor Movila Techir-Ghiol

— Băi calde de nămol, reci de lac și Băi de Mare —

Numărul camerilor fiind relativ mic, iar cererile crescând, se menține dispozițiunea închirierii camerilor pe serii de câte o lună. Prima serie 20 Mai, 20 Iunie; a doua 22 Iunie, 22 Iulie; a treia 24 Iulie, 24 August. Închiderea stagiunii 1 Septembrie.

Închirierile se fac nominal, fără drept de cedare.

Masa în Hotelul mare, table d'hôte 6 lei de persoană zilnic, cuprinzând și cafeaua cu lapte. Copiii până la 10 ani, lei 3. Restaurantul mic table d'hôte 5 lei și 2,50 Se servește și à la carte. Abonamentele la Restaurant nu sunt obligatorii. Cantina cu prețuri foarte moderate.

Vizitarea medicală pentru luarea băilor este obligatorie. Poștă, Telegraf, Farmacie, Infirmerie, Tramcar dela 1 Iunie.

Se observă respectarea strictă a regulamentului Stațiunii.

Angajamentele pentru camere se fac chiar de acum la biurolul vânzării loturilor, în strada Modestiei No. 3, București, până la 15 Mai și dela această dată la Stațiunea băilor, prin Constanța.

Pentru orice informațiuni a se adresa la biurol.

Administrația

Studii Filosofice

ÎN SPECIAL

Revistă pentru Cercetările de Psihologie

TEORETICE ȘI APLICATE LA:

ȘTIINȚA DREPTULUI, PEDAGOGIE ȘI SOCIOLOGIE

SUB DIRECȚIUNEA D-LUI

C. RADULESCU-MOTRU

Profesor la Universitatea din București

REDAȚIA:

BUCUREȘTI. — BULEVARDUL FERDINAND, 55

ABONAMENTUL ANUAL LEI 6.

Abonamentul anual cumulativ la „Studii Filosofice” și „Noua Revistă Română”, 15 Lei

DROGUERIE & PARFUMERIE

D. G. DIAMANDI

BUCUREȘTI

EAU DE COLOGNE

Grand Prix Exponziunea Internațion. de Higienea
PARIS 1907

DOCTORUL MIRON

Membru al consiliului de Igienă

CALEA MOȘILOR 209

Consult. 3— p m

Telefon 12/33.

Pasta de dinți
HENȚIESCU
— — — — —
Cea mai igienică
și
antiseptică

Boalele Intestinului

DIAREEA (LA COPII ȘI BĂTRÂNI), DIZENTERIA
COLICELE, FURUNCULOZA, ECZEMA ȘI TOATE
BOALELE CE PROVIN DIN Infecțiunile intestinale

SE TRATEAZĂ ADMIRABIL PRIN

LACTOFERMENT

(Bulion paralactic)

APROBAT DE CONS. SANIT. SUPER.

ZILNIC PREPARAT PROASPĂT NUMAI LA

LABORATORUL Dr. ROBIN

5, Str. I. C. Brătianu 5. — Telefon.

Un flacon 2 lei. În provincie contra mandat 2,70

Cereți prospecte gratuite

Doctorul N. I. Demetriad

Monitor al Clinice de Maladii Genito-Urinare
din Paris (Prof. Albarau)

Instalațiune modernă pentru tratamentul de
Specialitate și Ginecologie.

Consultațiuni 5—7.—Str. Pitar-Moșu 15.

CASA DE BANCA MARMOROSCH, BLANK & Comp.

BUCUREȘTI, STRADA LIPSCANI No. 8

Face tot felul de operațiuni de bancă
Anticipațiuni asupra valorilor în
depozit și ori ce transacțiuni financiare

Emisiuni de scrisori de credit asupra tuturor piețelor
din Europa și America.